

KUTLU DOĞUM HAFTASI
“HZ. PEYGAMBER
KARDEŞLİK AHLAKI VE
KARDEŞLİK HUKUKU”
SEMPOZYUMU

(21-22 NİSAN 2012)
ANKARA

DİB
YAYINLARI

3. KARDEŞLİĞİN AHLAKİ TEMELLERİNDEN YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA -YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMANIN GEREKLİLİĞİ-

İmran ÇELİK

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

İnsan sosyal bir varlıktır. Toplum içerisinde doğar yaşar ve hayatını devam ettirir. İnsanın yapısı itibariyle yeme, içme, giyinme, ısınma, barınma, dostluk, arkadaşlık, komşuluk gibi çeşitli ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları tek başına karşılama imkânı bulunmayan insanlar, toplum hâlinde yaşayarak temel gereksinimlerini karşılayıp birbirlerine yardımcı olmak durumundadır.

İnsanların tümünün hayat düzeyi aynı değildir. İçinde yaşadığı toplumun birer üyesi olan fertler zengin, fakir, güçlü, zayıf gibi farklı yetenek ve özelliklere sahiptir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: “*Rabbinin rahmetini onlar mı bölüyorlar? Dünya hayatında insanların geçimlerini aralarında dağıtan biziz. Birini diğerine iş gördürmesi için kimini kiminden zengin kıldık. Rabbinin rahmeti onların topladıkları yağmardan hayırlıdır.*”¹

Yaratılıştan gelen bu farklılıkların toplumda bulunması tabiidir. Bu nedenle insanlar birbirinin yardımına gereksinim duyar. Toplum içerisinde yaşayan hiçbir insan başkalarından müstağni kalamaz. Zira zengin ve güçlü insanlar da fakir ve zayıf insanları çalıştırarak, onların güç ve emeğine ihtiyaç duyar, gereksinimlerini onların sayesinde karşılarlar. İnsanların sosyal ilişkilerde birbirine muhtaç olmaları, karşılıklı olarak yardımlaşmaları zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bir arada yaşama zorunluluğu bulunan farklı özelliklere sahip insanların birlik, beraberlik, huzur ve barışın hâkim olduğu istikrarlı ve müreffeh bir toplum meydana

¹ Zuhurf, 43/32.

getirebilmeleri için, fertler arasında sevgi ve kardeşlik bağlarının güçlü olması iktiza etmektedir. Toplumda dostluk ve kardeşliğin ikame edilebilmesi için fertler arasında sevgi-saygı, adalet, sadakat, güven, merhamet, yardımlaşma ve dayanışma gibi temel ahlaki değerlerin bulunması şarttır.

Gerek fert gerekse toplum için en ideal yaşam biçimi öngören, müntesiplerine dünya ve ahiret saadetine bahşeden yüce dinimiz İslam, tüm Müslümanları kardeş ilan etmiştir.² Buna bağlı olarak zengin ile fakir, güçlü ile zayıf arasında denge kurarak kardeşliği pekiştirecek, müminler arasında sevgi ve güven bağlarını güçlü kılacak “yardımlaşma ve dayanışma” ilkesine önem vermiştir. İslamiyet yardımlaşmayı, bütün maddi ve manevi hayatımızı kapsayacak şekilde en geniş sınırları ile ele almış, dini-ahlaki bir görev olarak ortaya koymuştur. Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinde bu konuya temas edilerek, Müslümanlar yardımlaşmaya teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de sayısız hadislerinde maddi ve manevi yardımın insan hayatındaki önemini dile getirmiştir.

YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMANIN KUR’AN VE SÜNNETTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Arapçada “a-v-n” kökünden “teavun”, “n-s-r” kökünden “nasere” ve buna yakın “n-f-k” kökünden “enfeka” gibi değişik kavramlarla ifade edilen yardımlaşma, Kur’an-ı Kerim’de çok geçmektedir. Yardımlaşmanın alanını ve nasıl olması gerektiğini şu ayet-i kerime bildirmektedir: “İyilik ve takva (Allah’tan hakkıyla korkup menhiyattan sakınma) üzerine birbirinizle yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta birbirinizle yardımlaşmayın!”³ Ayet-i kerimeden anlaşıldığı üzere yardımlaşma her konuda olmaz. Ancak insanların maslahatına mebni olan, onlar için hayır ve fayda mülahazası bulunan, Allah’ın rızasına muvafık olan hususlarda yardımlaşma söz konusu olabilir. Yoksa kin, nefret ve düşmanlık gibi kötü hasletleri körükleyecek, insanlar arasında husumet ve kargaşaya sebebiyet verecek, Yüce Allah’ın emirlerine karşı gelip masiyeti netice verecek hususlarda, yardımlaşmanın olamayacağı haber verilmektedir. Zekât vermekten tatlı söz söylemeye; infaktan güler yüzlü olmaya kadar her şeyin ayet-i kerimede geçen birr (iyilik) kapsamına girdiği düşünüldüğünde İslam dininin yardımlaşma sınırını ne kadar geniş tuttuğu daha iyi anlaşılır.

Cahiliye dönemi Arapların dünya görüşü ve edindikleri prensip “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et!” cümlesinde özetlenebilirdi. Araplar, kabilelik ve tarafgirlik içindeydiler. Onlara göre kötülük ve düşmanlıkta yardımlaşma, iyilik ve sakınmadakinden daha üstün idi. Yardım anlaşmaları, haktan daha çok haksızlık üzerine yapılırdı.⁴ İşte Kur’an bu yanlış prensibi ortadan kaldırarak kin ve düşmanlık,

2 “Müminler ancak kardeşlerdir.” (Hucurât, 49/10).

3 Mâide, 5/2.

4 Seyyid Kutub, *Fi zilâli'l-Kur’ân*, Beyrut, 1998, c. 3 s. 128. (Mâide, 5/2).

haksızlık ve zulüm üzerine yardımlaşmayı menetmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisi de konuya açıklık getirmektedir: “Zulüm etse de zulme uğrasa da kardeşinize yardım ediniz.” Bunun üzerine Ashab-ı kiram: “Ya Resûlallah! Zulme uğradığında yardım etmeyi anladık da zulmettiği zaman nasıl yardım ederiz.” dediler. Hz. Peygamber cevaben dedi ki: “Onu zulümden alıkoyar, onun zulmüne engel olursunuz. Bu sizin ona yardımınızdır.”⁵ Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere, zulüm ve haksızlığı önlemek bir nevi yardımdır. Zira böylece hem zulmetmek isteyen kişinin cürüm işleyerek Allah katında ve halk nazarında mahkûm olmasının önüne geçilmiş olur hem de karşı tarafın haksızlığa uğrayarak mağdur olması önlenmiş olur. Yardım, müspet olduğu gibi menfi şekilde de olabilir. İslam dini menfi yardımı yasaklayarak müspet yardıma davet etmektedir.

Müslümanın en önemli vasıflarından birisi cömert ve eli açık olmasıdır. Müslüman, sahip olduğu mal ve servetin sadece kendisine ait olup bunu istediği şekilde tasarruf etme yetkisine sahip olduğunu düşünmez. O, sahip olduğu bütün maddi servetini Cenâb-ı Hakk'ın birer nimet, lütuf ve keremi olarak görür, bunun bir imtihan vesilesi olduğu mülahazasıyla hareket eder. Bu nedenle o malını Allah yolunda infak eder, O'nun rızası istikametinde harcamaya koyulur.

Kur'an-ı Kerim'in en çok üzerinde durduğu ve teşvik ettiği hususlardan biri infaktır. İnfak, Allah'ın verdiği rızık muhtaç kimselerle paylaşılması demektir. Bakara suresinin başında en ideal mümin için kullanılan müttaki vasfına sahip kimselerin özellikleri sayılırken şöyle der: “Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.”⁶ Yine aynı surenin 267. ayetinde mallarını Allah yolunda harcadıkları konusunda müminlerden övgüyle bahsedilmektedir: “Gece gündüz, açık gizli, mallarını sarf edenlerin mükâfatlarını Rableri verecektir. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.” Bu ayetler, toplumun muhtaç kesimleriyle paylaşma özverisinin ne derece öneme sahip olduğunu vurgulaması açısından dikkat çekicidir.

Malını Allah yolunda infak edip O'nun rızasını elde etmek için çevresindeki insanlara daima yardım elini uzatan, onların ihtiyaçlarını karşılamak için gece gündüz demeden koşuşturan insanların, Allah indinde alacakları sevap ve mükâfat Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: “Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lutfü geniştir, O her şeyi bilir.”⁷ Ayeti kerime, matematiksel olarak bir tek danenin yedi yüze kadar katlandığı anlamını vermektedir. Bu, aslında malı vermekten ve dolayısıyla eksilmesinden çok bir yatırım olduğunu, birin karşılığında yedi yüz alınarak çok yüksek miktarda kâr elde edildiğini göstermektedir. Hatta Allah,

5 Buhârî, h. no: 3304; Tirmizi, Fiten, h. no: 2262.

6 Bakara, 2/3.

7 Bakara, 2/261.

dilirse bu karşılığı daha da artırarak yedi yüzden kat kat daha fazlasını verebileceğini haber vererek beşer gönlünü, Allah yolunda harcamaya ve vermeye yönlendirmektedir. Demek anlaşılıyor ki; Allah'ın rızasını kazanıp onu hoşnut etmek amacıyla, ihlâs ve samimiyetle yapılan her sadaka ve infakın mükâfatını, Allah (c.c.) hadsiz ve hesapsız derecede artırır. Sınırını hiç kimsenin bilemeyeceği rızkindan ve kapsamını hiç kimsenin kavrayamayacağı merhametinden kat kat verir.

Müslüman kimse için Allah'ın (c.c.) verdiği rızkın bir kısmını onun yolunda harcaması olmazsa olmaz bir prensiptir. Müslüman, sahip olduğu malda fakir ve yoksullara verilmesi gereken bir hakkın olduğu bilincine sahiptir. Mallarından bu miktarı ayırarak fakir ve yoksullar olan sahiplerine teslim etmeyi dinî bir vecibe addederler. Kur'an-ı Kerim bu gerçeğe şöyle işaret etmektedir: *“Ve onların mallarında sâile ve mahrûma (vermek üzere) belirli bir hak vardır.”*⁸ ayetteki “sâil” ifadesi, ihtiyacını belirtip isteyen kişi için kullanılırken; “mahrum” kelimesinden de ihtiyacı olduğu hâlde iffetinden dolayı istemeyen ve dolayısıyla yoksun durumda olanlar kastedilmiştir.

Mallarda ihtiyaç sahiplerinin ve yoksulların hakkının olduğuna ilişkin düşünce, bir yandan Allah'ın lütfuna yönelik duyguyu, öte yandan insanlık bağlarının önemini yansıtır. Bunun yanı sıra hırs ve cimriliğin boyunduruğundan kurtuluş da bu sayede mümkündür. Bu duygu aynı zamanda bütün ümmetin dayanışması ve yardımlaşması için bir sosyal güvencedir. Çünkü bu, hem vicdan âleminde hem de realite dünyasında değişik fonksiyonlar icra eden bir yükümlülüktür, bir farzdır. Mümin ruhun karakteristik özelliklerinden biri olarak bu tabloda çizilmesinin yanı sıra bu duygu, surede amaçlanan cimrilik ve mal hırsına yönelik tedavinin bir halkasını da oluşturur.⁹

Hız. Peygamber (s.a.s.) birçok hadisinde yardımlaşma ve paylaşmanın önemine dikkat çekerek Müslümanları yardımlaşmaya teşvik etmiş ve onlara bu yüce duygunun nasıl elde edilebileceğini göstererek yardımlaşma ve dayanışma şuuruna sahip olmalarını tavsiye etmiştir. Bir hadis-i şeriflerinde Müslümanların kardeş olduğuna işaret buyurarak onların kardeşlerine haksızlık edip zarar veremeyeceğini, bilakis onların dert ve sıkıntılarıyla ilgilenip ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini, şu ifadelerle belirtmişlerdir: *“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Din kardeşinin ihtiyacını karşılayanın, Allah da ihtiyacını karşılar. Müslümandan bir sıkıntıyı giderenin Allah da kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Bir Müslümanın ayıbını örtenin, Allah da kıyamet gününde ayıplarını örter.”*¹⁰

8 Meâric, 70/24, 25

9 *Fi zilâli'l-Kur'an*, Beyrut, 1998, c.c. 8, s. 196

10 Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58.

Hz. Peygamber (s.a.s.) “Yarım hurma vermek suretiyle de olsa kendinizi cehennem ateşinden koruyunuz. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun.”¹¹ diyerek az olsun çok olsun yardımın her çeşidinin övgüye layık olduğunu belirtmişlerdir. Her Müslümanın gücü nispetinde ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatıp gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir. Yardım edecek durumda olmasa bile tatlı bir söz söyleyerek ya da mümin kardeşlerine güler yüz göstererek onların gönlünü hoşnut edebilir. Bunu yaptığı takdirde insanların kendisine karşı ön yargılardan uzak kalmalarını sağlayarak, iyi niyetli ve samimi bir mümin olduğu imajını verecektir. Böylece toplumda fertler arasında ülfet ve muhabbetin peyda olmasına, huzurlu bir atmosferin oluşmasına katkıda bulunmuş olacaktır.

Yüce Allah, insanları dünya hayatında belirli bir nizama uymakla mükellef tutmuştur. İslam denen bu nizama aykırı hareket edenleri de cehennem azabıyla uyarmıştır. Allah’a ibadet için yaratılan insanoğlunun kulluk vazifesini yerine getirebilmesi için sağlıklı ve huzurlu bir ortamın olması gerekmektedir. İçtimai ortamı gelecek, toplumu kin ve düşmanlığa sevk edecek, insanların huzurunu bozacak her türlü söz, hareket ve davranış Allah tarafından cezalandırılacağı gibi; insanların birlik ve beraberlik içerisinde yaşamalarına katkı sağlayacak, toplumun huzur, barış ve istikrarına yönelik her türlü söz ve davranış da birer sadaka sayılarak Cenâb-ı Hak tarafından mükâfat görecektir. İşte bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.s.), bizleri ateşten korunmaya davet etmektedir. Bu da Allah’ın rızasına uygun olarak tasaddukta bulunmakla mümkün olur. Bu sadaka az bile olsa ihlâs ve samimiyetimiz ölçüsünde Allah katında değer kazanarak O’nu hoşnut eder. Böylece o, bizi gazabından muhafaza ederek, engin rahmet ve şefkatiyle bizlere muamelede bulunur.

İnsanoğlu kendi ihtiyacından fazla mala sahip olduğu zaman, kendisi kadar maddi durumu iyi olmayan insanları gözetmesi, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan fakir, yoksul, güçsüz ve kimsesizlerle malını paylaşması erdemliliğin bir gereğidir. Kendi ihtiyacı kadar mal biriktirmenin ne dinen ne de ahlaken hiçbir mahzuru bulunmamaktadır. Zengin ve varlıklı kimseler bir taraftan daha da zengin olma arzusuyla hareket ederek servet biriktirip hiç kimseye bir şey vermezken, diğer taraftan çoluk çocuğuna yedirecek bir şey bulamayan fakir ve yoksulların açlık çektiği bir tablo, hazin olmakla birlikte erdemlik ve özveriliğe de aykırı bir durum arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hususta şöyle buyurmaktadır: “Ey Âdemoğlu! İhtiyacından fazla olan malını sadaka olarak vermen senin için iyi; vermemen kötüdür. İhtiyacına yetecek kadarını elinde tutmandan dolayı ayıplanmazsın. İyiliğe, geçimini üstlendiklerinden başla. Veren el, alan elden daha üstündür.”¹² Hadis-i şerif aynı zamanda bizlere, iyilik yaparken yakın akra-

11 Buhârî, Rikâk, 49.

12 Müslim, Zekât, 97; Tirmizi, Zühd, 32.

balardan başlamamızı tavsiye buyurmaktadır. Başta bakmakla yükümlü olduğumuz eş, çocuklar ve valideyn olmak üzere yakın akraba, uzak akraba, fakir, yoksul, borçlu, komşu, hemşehri ve vatandaş gibi sınıflar arasındaki tertibe riayet etmemiz gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim infak edilmeye en layık kimseleri belirtirken şöyle buyurur: “Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: “Hayır olarak infak edeceğiniz şey, anne-babaya, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlardır. Hayır olarak her ne yaparsanız, Allah onu şüphesiz bilir.”¹³ Tevbe suresinin 60. ayetinde belirtilen sadaka verilmeye müstahak sınıflar şunlardır: Fakirler, düşkünler, zekât memurları, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar, hürriyetini satın almaya çalışan köleler, borçlular, Allah yolunda hizmet edenler ve yolda kalan yolcular. Zengin insanların gücü yetiyorsa bütün bu sınıfları gözeterek onlara yardımcı olmaları esastır. Yakın akrabasından başlayarak ülkesindeki tüm ihtiyaç sahiplerine, hatta dünyanın neresinde olursa olsun darda kalmışların imdadına yetişmeleri, onlara yardım elini uzatarak bir nebze de olsa çektikleri sıkıntıları hafifletip dertlerine deva olmaları gönül insanı olmanın bir gereğidir.

Yukarıdaki hadis-i şerifin son kısmındaki “Veren el alan elden üstündür” ifadesi bir anlamda Müslümanları zengin olmaya teşvik etmektedir. Zira “veren el” konumunda olabilmek için zengin olmak gerekiyor. Zengin olmak için de daima çalışıp çabalamak ve rızkını helal yollardan kazanmak gerekir. Ticaret, çalışma gibi helal yollarla rızkını elde eden ve bu yolla zengin olan insanlar, elde ettikleri meşru kazançlarından başkasına verebilir. Hayırsever biri olarak Allah'ın rızası istikametinde malını harcayarak fakir ve yoksulların hakkı olan payı çıkarıp onlara teslim edebilir. Aksi takdirde fakir ve yoksul olarak başkasına el açmak zorunda kalıp mezellete maruz kalabilir. Dolayısıyla hadiste geçen “alan el” konumuna düşer ve başkasına muhtaç hâle gelir.

Zengin olup zenginliğine şükreden kimse, Allah katında fakir olup fakirliğine sabreden kimseden daha faziletlidir. Çünkü zengin kimse bedeni ibadetlerin yanı sıra zekât, hac ve sadaka gibi mali ibadetleri de eda etme imkânına sahiptir. Fakir kimse bu ibadetleri yerine getirmek için maddi durumu elvermediğinden sevap ve salih amel konusunda zenginlerden geri kalır. Fakirliğin dünyevi açıdan olduğu gibi dinî açıdan da sakıncaları bulunmaktadır. “Fakirlik neredeyse küfür olacaktı”¹⁴ buyuran Resûlullah (s.a.s.) bu hakikate işaret buyurarak, fakirlikten sakınıp helal kazanç yollarına başvurmak suretiyle zengin olmayı teşvik etmişlerdir. Aslında bizâtili fakir olmak, kötü değildir; kötü olan fakirlik probleminin yol açabileceği tehlikelerdir.

İslam dini, Müslümanlar arasında sosyal adalet ve dengeyi korumak amacıyla, zenginleri çevrelerindeki yoksul ve fakir kimselerin açlığından sorumlu tutmuştur. Evet,

13 Bakara, 2/215.

14 Münâvî, *Fezû'l-Kadir*, c. IV, s. 542 (6199).

bir taraftan yoksul ve ihtiyaç sahipleri yiyecek bir şey bulamıyorken, diğer taraftan servet sahibi kimselerin sofralarında türlü türlü yemeklerin konulup kaldırıldığı bir toplumda sosyal adaletten söz edilemez. Bu durumda mesuliyet tamamen zenginlere aittir. İslam toplum felsefesine tamamen ters düşen bu durumu, Resûlullah (s.a.s.) “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.”¹⁵ sözüyle dile getirerek, Müslümanları duyarlı olmaya davet etmiştir. Hadisteki komşu ifadesini, günümüz için sadece mahallemizde bulunup evleri bize yakın olanlar için değil, daha kapsamlı ve geniş bir anlamda ele almamız gerekiyor. Çünkü insanlar çoğunluk itibarıyla ilkel, göçebe ve kırsal hayat biçiminden modern kent yaşam biçimine geçmiş bulunmakta, sosyalleşme giderek artmaktadır. Günümüzde baş döndüren teknolojik gelişmeler neticesinde radyo, televizyon, internet ve telefon gibi çeşitli iletişim araçları meydana çıkmıştır. Dünyanın her tarafında bulunan tüm insanlık, bu araçlar vasıtasıyla iletişim kurarak bir birinden haberdar olmaktadır. O hâlde nasıl aynı mahallede oturan insanlar diğerleri ile komşuluk ilişkisine ve hakkına sahip iseler şehirler ve ülkeler arasında da benzer bir ilişkiye ve hak düzenine sahip olmaları gerekmektedir. Evet, aslında son yıllarda çokça ifade edildiği gibi, dünya küçük bir köyden ibarettir.

İnsanoğlunun, sahip olduğu maddi imkânları din kardeşi için de istemesi, kâmil imana erişmek için şarttır. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, din kardeşi için de istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz”¹⁶ diyerek, Müslümanın gerçek bir mümin olabilmesi için sahip olduğu güzellikleri din kardeşi için de istemesi gerektiğini bildirmiştir. Bu salt bir istemekten ibaret olmayıp, sahip olduğu mal ve serveti din kardeşi ile paylaşmak suretiyle ona yardımcı olmak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde olmalıdır.

İslam dini, yardımlaşma ve dayanışmayı dinin temel rükünlerinden biri saymıştır. Dinin beş temel esasından biri olan zekât, Müslümanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlandırmak için farz kılınmıştır. Toplumun temel dinamiklerinden olan sevgi ve kardeşlik ruhu ve bunu pekiştiren yardımlaşmanın zekât, fitır sadakası, kefarete gibi ibadetlerle farz kılınması, İslam dininin bu konuya ne denli ehemmiyet atfettiğini, fakir ve yoksulun hakkını gözetme hususunda ne derece hassasiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İslam'da en büyük yardımlaşma ve dayanışma müessesesi zekâttır. Zekât esasen bir temizliktir. Kalp ve malın temizliğidir. Zekât veren kişi kalbini cimrilikten temizler, kendini bencillikten kurtarır. “Zekât, toplumun bir kesimi her şeyden mahrum, yoksulluk içinde yaşarken diğer kesiminin bolluk içinde debdebeli bir hayat yaşamasından dolayı meydana gelen dengesizliğe karşı koruyucu bir kalkandır. Zekât bütün fertler için

15 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 55.

16 Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71-72.

toplumsal bir güvencedir. Çaresizlerin toplumsal garantisidir. Çözölmeye ve dağılmaya karşı toplumun sigortasıdır.”¹⁷

Zekât, ihtiyaçtan fazlasına sahip olan müminlerin belirli şartlar çerçevesinde malın kırkta birini (% 2.5) Allah yolunda verme mükellefiyetidir. Bu aslında çok yüksek bir miktar olmamakla beraber, fakir ve yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılaması bakımından çok önemlidir. İslam, zengin olup zekât vermeye yanaşmayan, fakirlerin hakkı olan miktarı çıkarıp vermek istemeyen kimselere savaş açmıştır. Evet, denebilir ki tarihte fakirlerin hakkı için savaşan ilk ve tek devlet İslam devletidir. İslam’ın egemen olduğu toplumlarda fakirliğe pek az rastlanır. Nitekim tarihte zenginlerin fakirlere karşı yükümlülüklerini yerine getirdikleri, zekât müessesesinin fonksiyonunun tam olarak icra edildiği dönemlerde fakirlik ve yoksulluk ciddi derecede azalmış, hatta Müslümanlar kimi zaman zekâtlarını verecekleri kimseyi bulamamışlardır. Zekât almaya müstahak kimselerin az olduğu bu dönemde, çoğu zaman gayri müslimler İslam’a girmeleri ümidiyle “Müellefe-i kulub” kapsamına alınarak kendilerine zekâttan pay verilmiştir.

Ramazan ayında verilmesi farz olan fitır sadakası da yine yoksulların hakkını koruma ve bayram sevincine onları da ortak etme gayesine yöneliktir. Bayramda ihtiyacı bulunan fakirler, zenginlerin kendilerine yaptıkları yardımlar sayesinde ihtiyaçlarını karşılayıp bayramı sevinç ve mutluluk içerisinde yaşayabilirler. İslam oruç tutamama, yemin bozma gibi kefarete gerektiren durumlarda fakir, yoksul ve kimsesizleri yedirme, giydirme gibi temel gereksinimlerini karşılamayı birer müeyyide sayarak onlara yardım edilmesini öngörmüştür. Yardımlaşmanın ehemmiyeti ve toplumsal faydaları sebebiyle İslam dini, hayatın her alanında müminlerin birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmalarını emir ve tavsiye etmiştir.

YARDIMLAŞMA VE PAYLAŞMANIN MAKBUL OLMASI İÇİN GEREKLİ HUSUSLAR

1- Yardımlaşma öncelikle Allah rızası için olmalı, riya ve gösteriş için olmamalıdır. Allah, ancak ihlâs ve samimiyetle yapılan yardımı kabul eder. Halis niyetle yapılmayan yardım, çoğu zaman istenen neticeyi vermez. Yardım yapan kişiye de hiçbir fayda sağlamaz. Toplumda hayırsever olarak tanınmak ve insanlar arasında nam ve şöhret kazanmak amacıyla yapılan yardım, sahibine sevap kazandırmaktan çok ona vebal yükler.

2- Yardımlaşma helal yoldan kazanılan maldan ve en değerlisinden olmalıdır. Haram yoldan kazanılmış malla yapılan yardımda hayır olmadığı gibi malın kötüsünden verilen yardımda da hayır bulunmamaktadır. Malın en iyisi olmayacaksa da en azından vasatından olmalıdır. Fakat imanda kemal noktasına ermenin muktezası, malın en iyisi ve sevimli olanından vermektir. Kur’an-ı Kerim’de Allah şöyle buyuruyor: “Sevdiğiniz

17 Fi zilâli'l-Kur’an Beyrut,1998, c., 5 s. 89.

mallarınızdan Allah yolunda harcamadıkça "birr" (fazilet) mertebesine ulaşamazsınız. Bununla beraber her ne infak ederseniz, Allah mutlaka onu bilir."¹⁸ "Birr, "fazilet, iyilik, hayır" demektir. Bu vasfi haiz olan kimseye *berr* (çoğulu: *ebrrar*) denir. Müminin ibadetinin özünde Allah sevgisi olup O'nun rızasını her şeyden üstün tutmalıdır. Ebrar defterine kaydedilmek için, kişinin sevdiği şeyleri Allah yolunda harcaması gerekir. Yoksa takva, bazı şekli tarafları tamamlamakla elde edilmez."¹⁹ Her konuda olduğu gibi yardımlaşma ve paylaşma konusunda da bizlere örnek olan sahabe-i kiram bu ayet nazil olduktan sonra, sevdikleri maldan vermek için âdeta birbirleriyle yarışmışlardır. Ebû Talha en çok sevdiği Beyraha bahçesini; Zeyd b. Harise en ziyade sevdiği "Sebel" adındaki atını; İbn Ömer ise sevdiği kölesi Nâfi' i azat ederek Allah için infak etmişlerdir.²⁰

3- Yardım yapılırken minnet etmekten kaçınmak, yapılan iyiliği hiçbir şekilde başa kakmamak. Minnet ederek ve başa kakılarak yapılan yardım sahibini sevaptan mahrum bırakır. İyilik yerine kötülük yapılmış olur. Hiç şüphesiz, başa kakmanın fakir ve yoksula vereceği üzüntü, maddi yardımın sevincinden çok fazla olur. Yoksulu yardım etmeden tatlı bir dille geri çevirmenin, kendisine minnet edip eziyet vererek yapılan yardımdan daha hayırlı olduğunu bildiren Yüce Allah, başa kakılarak yapılan yardımı Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimselerin işleri olarak nitelemiştir: "*Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, yumuşak davranandır. Ey iman edenler! Sadakalarınızı insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimse gibi başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle boşa çıkarmayın. Çünkü onun bu gösterişinin hâli, üzerinde az bir toprak bulunan bir kayanın hâline benzer ki ona şiddetli bir yağmur isabet edince, üzerindeki toprağı temizleyip kendisini katı bir taş hâlinde bırakır. Onlar, yaptıkları şeylerden hiçbir sevap kazanamazlar. Allah kâfirler topluluğunu hidayet etmez.*"²¹

4- Yardım etmekte acele davranmak ve ihtiyaç sahiplerine ihtiyaç zamanında vermek gerekir. Zenginlik, sağlık ve afiyet içerisinde iken verilmesi gereken yardım, ileri yaşlara ertelenmemelidir. Zira insan her zaman aynı imkânlarla sahip olamayabileceğinden erteleyip vermeyi düşündüğü zamanda, veremeyecek duruma düşebilir. Bu nedenle yardımı ilk fırsatta yapması gerekir. Sevap bakımından en büyük sadakayı soran bir adama, Resûlullah (s.a.s.) şöyle cevap verir: "*Senin sağlam, sıhhatli ve muktedir olduğun vakitte ve fakirlikten korkup zengin olmayı temenni ettiğin anda verdiğin sadakadır.*"²²

18 Âl-i İmrân, 3/92.

19 Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, s. 61.

20 Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Âl-i İmrân suresi 92. ayetin tefsiri.

21 Bakara, 2/263-264.

22 Müslim, Zekât, 92-93.

5- Yardımı karşılıksız ve herhangi bir beklentiye girmeden yapılmalı. Karşılık bekleyerek yapılan yardımda, ihlâs zedelenir ve sevabı azalır. Yardım eden kişinin de beklediği yerden yardım almaması onu üzüntüye sevk eder. Kendisi de yardım etmekten vazgeçer. Kur'an-ı Kerim, 'Ebrar' statüsündeki müminlerin vasıflarını anlatırken şöyle der: *"Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) korkarız"* (derler).²³

6- Yardım gizlice yapılmalı. Eğer yardım, zekât, fitır sadakası gibi farz ibadetler şeklinde ise açıktan yapılması daha iyidir. Fakat nafîle ibadet kapsamına giren yardım türlerinin gizli yapılması daha faziletlidir.²⁴ Çünkü bu şekilde riya ve gösterişten korunmuş olur. Hz. Peygamber (s.a.s.) kıyamet günü Allah'ın arşının gölgesinde gölgelenecek olan yedi sınıf insanı sayarken bunlardan birinin "sağ elin verdiğini sol el duymayacak şekilde gizli sadaka verenler"²⁵ olduğunu bildirmiştir.

7- Yardım yapacağı kişileri ve yerleri doğru tespit etmek. Yardım edecek kimse gerçek ihtiyaç sahiplerinin hallerinden iyi anlamalıdır. Yardım yaparken onlara iyi davranmalı kendilerini incitmemelidir. Edep ve iffetinden dolayı istemekten utanan fakirleri özellikle bulup onların ihtiyaçlarını gidermelidir. Allah'ın adını anarak yardım talep eden fakir müminlere yardımda bulunmalıdır. Günümüzde ihtiyacı olmadığı hâlde isteyen, dilenciliği meslek hâline getiren kimselere yardım yapılmamalıdır.

Yarımda bulunan kimselerin dikkat etmesi gereken hususlar olduğu gibi yardıma muhtaç kimselerin de bilmesi gereken birtakım hususlar vardır. İhtiyaçtan fazlasını istememe, yapılan yardımı azımsamadan kabul etme, yardım yapmayacak kimselerden yardım talep etmeme, yardım yapana teşekkürle mukabelede bulunma, kendisinden daha kötü durumlarda olanlara yardımda bulunma bunlardan birkaçıdır.

YARDIMLAŞMANIN DİNİ DÜNYEVİ VE TOPLUMSAL YARARLARI

1- Yukarıda ele aldığımız Kur'an-ı Kerim ayetleri ile hadis-i şeriflerden açıkça anlaşıldığı üzere insanların birbirlerine yapacakları muavenetin sevap ve mükâfatının sınırı yoktur. Her şeyden evvel insanoğlunun, Allah'ın kendisine verdiği rızkı O'nun yolunda infak ederek, malından fakir ve yoksulların hakkı olan payı çıkarıp vererek Allah'ın bu husustaki emirlerini yerine getirmesi, onu, Allah'ın rıza ve rıdvânına kavuşturur. O'nun rıza ve rıdvânına kavuşan da ahirette hiçbir keder ve sıkıntıya maruz kalmadan ebedî olarak saadete erecektir.

23 İnsân, 76/8-10.

24 Bilgen, Mustafa, *Yüksek İslam Ahlakı*, s. 354.

25 Nevevî, *Riyâzu's-Sâlihîn*, s. 205, h. no: 659.

2- Yardımlaşma, insanı bencilik, cimrilik, mal ve meta sevgisi gibi kötü hasletlerden muhafaza eder. Zira malumdur ki insanı yardımlaşma ve paylaşmadan alıkoyan temel nedenlerden biri cimrilik ve fakirlik korkusudur. Kişi, malının paylaştığı takdirde azalacağını düşünerek yoksul duruma düşme korkusuna kapılmaktadır. Bu düşünce esasen şeytanın vesvesesinden ibaret olup gerçekte hiç bağdaşmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: *"Şeytan, sizi fakirlikle korkutuyor ve size çirkinliği -hayasızlığı- emrediyor. Allah ise, size kendisinden bağışlama ve bol ihsan (fazl) vaat ediyor. Allah (rahmetiyle) geniş olandır, bilendir."*²⁶ *"Şeytan eskiden beri insanın düşmanıdır. İzzetin hakkı için hepsini muhakkak azdıracağım. Ancak aralarından ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna."*²⁷ diye yemin eden bizzat odur. Şeytan, insanlara vesvese verir ve sadaka verdikleri takdirde yahut da Allah yolunda infak ettiklerinde onları fakirlikle korkutur. Onlara, "İnfakınızın akabinde siz fakir düşeceksiniz" der ve cimriliğe, eli sıkılığa teşvikte bulunur. Araplarda cimriye "el-fâhiş" denilir. O bakımdan ayet-i kerimedeki el-fahşâ cimrilik anlamındadır.²⁸

Şeytan, insanı fakirlikle korkutmakta, onun ruhuna ihtiras, cimrilik ve azgınlık duygularını serpmektedir. Yine şeytan daima kötülüğü emretmektedir. Fuhuş; haddi aşan bütün günahları kapsamaktadır. Her ne kadar bilinen bir günah için kullanılıyorsa da içerik olarak daha kapsamlıdır. Fakirlik korkusu cahiliye döneminde, halkı kız çocuklarını diri diri kuma gömmeye sevk ettiğiinden, bir nevi fuhuştur. Servet biriktirmeye olan ihtiras, bazılarını faiz yemeye yönelttiğinden, o da fuhuştur. Allah yolunda infak etmek nedeniyle meydana gelen fakirlik korkusu zaten fuhuştur.²⁹

Cimrilik çok kötü kalbi bir hastalıktır. Hz. Peygamber (s.a.s.), cimrilik hususunda ümmetini şöyle uyarılmaktadır: "Zulüm yapmaktan sakının. Çünkü zulüm kıyamet gününde zalime zifiri karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakının. Zira cimrilik sizden önce yaşayan insanları, birbirini boğazlamaya ve dokunulmaz haklarını çiğnemeye götürmek suretiyle perişan etmiştir."³⁰ Hadiste geçen "şuhh" kelimesi cimriliği de içine alan bir huy ifade eder. Bu huy, pek çok fenalıkların kaynağı durumunda olan bencilliğe benzetilebilir. Nitekim bencil insan, maddi manevi her imkânı kendi kaprislerini tatmine sarf ederek pek çok beşerî müesseseyi yıkar, sosyal bağları koparır. Söz gelimi sıla-i rahim, yakınlarla ilgiyi, hediyeleşmeyi, ihtiyaç sahibine yardımı gerektirir. Bencillikle cimrileşen bunları kaldırıır atar. Demek ki insan sıkılığa, bencilliğe düştü mü, nefsin

26 Bakara, 2/268.

27 Sâd, 38/82-83.

28 Reşid, Rıza, *Tefhimu'l-Kur'an* c. 1, s. 167.

29 Fi zilâli'l-Kur'an, c. 1 s. 256.

30 Müslim, Birr, h. no: 56.

hâris hissiyatını tatmin yolunda pek çok fenalığın kapısını açmış, birçok hayır kapılarını da kapamış olmaktadır.³¹

Mümin kimsede cimrilik ile kötü ahlakın bir arada olamayacağını³² buyuran Hz. Peygamber (s.a.s.) müminleri, bencillik ve cimriliği prensip olarak benimseme huyuna karşı uyarmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de "Kim nefsinin şuhh'undan (cimriliğinden) korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."³³ buyrulurken nefsin cimrilik ve kıskançlıktan arındırılması gerektiği ifade edilmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde, ayette geçen şuh kelimesi hakkında şöyle der: "Şuhh: Nefsin bahillik ve hasislik dediğimiz kıskançlık huyudur ki cimrilik bunun fiiliyatındaki görüntüsüdür. Yani nefiste içgüdüsel bir hareketin bulunması haysiyetiyle ortaya çıkan duruma şuhh, bunun fiilen men edilmesine de buhl (cimrilik) denilir."³⁴

3- Yardımlaşma, malın bereketlenmesine vesile olur. Cimri insan malını elinde tutup infaktan kaçındığı zaman fakirlik korkusuna kapılır ve malında bereket kalmaz. Allah'ın verdiği rızka mukabil bir teşekkür mahiyetinde olan yardımlaşma, malın nemalanmasına ve bereketlenmesine vesile olur. Kur'an-ı Kerim'de "Eğer şükrederseniz nimetimi arttırırım. Eğer nankörlük ederseniz (biliniz ki) benim azabım pek şiddetlidir."³⁵ buyrulmaktadır. İnsanın Allah'a karşı en önemli kulluk vazifelerinden biri O'nun sayısız nimetlerine karşı şükretmesidir. İnsanı "ahsen-i takvim" suretinde yoktan var eden, kendine halife seçerek kerim ve değerli kılan, onu mahlûkatın çoğuna üstün kılan Allah Teâlâ elbette bütün bu nimetlerin karşılığında nankörlük değil, teşekkür ve ibadet isteyecektir. Teşekkürün en güzel şekillerinden biri, Allah'ın verdiği rızkın fakir ve yoksul kimselerle paylaşılmasıdır. Allah yolunda infaktan geri duran kimselerin, fakir fukaranın hakkını gözetmeyip cimri davranması, Allah'ın verdiği rızka karşı bir nankörlük olduğundan O'nun gazabına uğraması mukadderdir. Böyle kimselerin mal ve serveti daha dünyadayken yok olma tehlikesiyle karşıya karşıyadır. Nitekim Hz. Peygamber, cimri ile cömerdin durumu ile ilgili bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur. "Her Allah'ın günü iki melek iner. Bunlardan biri; 'Allah'ım! Malını verene yenisini ver!' diye dua eder. Diğeri de; 'Allah'ım! Cimrilik edenin malını yok et!' diye bedduada bulunur."³⁶

31 İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, 3/167-168.

32 Tirmizî, *Birr*, 41, h. no: 1963.

33 Tegâbü'n, 64/16.

34 Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.10 s. 78.

35 İbrâhîm, 14/7.

36 Buhârî, Zekât, 27; Müslim, Zekât, 57.

Hız. Peygamber (s.a.s.) malı zekât ve sadakayla muhafaza etmeyi tavsiye buyurarak,³⁷ yardımlaşmanın malı garantiye alan bir sigorta ve zengini iflastan koruyan bir kalkan hükmünde olduğuna işaret etmiştir. Yardım etmenin ve paylaşmanın insana bir şey kaybettirmediği gibi muhakkak ona fazlasıyla geri döndüğünü tecrübelerle yaşıyoruz. Ancak bazı insanlar aksini düşünür. Onlara göre başkasına yardım etmek bir kayıptır. Hız. Peygamber (s.a.s.) “Hiçbir mal sadaka ve zekâttan ötürü eksilmez”³⁸ diyerek bu gerçeği teyit etmektedir. Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde cimri ve nankör insanların durumuna değinilerek bunların hep zarar ettiğini, daha dünyada iken hüsrana uğradıklarını bildirmektedir. Kehf suresindeki bostan sahibinin nankörlüğü karşısında uğradığı elim akıbet, Kalem suresindeki bahçe sahibi kardeşlerin, yoksulların payını vermeyeceklerine dair kendi aralarında anlaşmaları sonucu, bahçenin tamamen yanarak onun mahsulünden mahrum kalmaları son derece dikkat çekicidir.

Mal ve servetiyle böbürlenip şımaran, sadaka ve infaktan şiddetle kaçan Kârûn’un durumu da konumuz açısından ibret vericidir. Hazinesinin anahtarlarını bile kuvvetli bir topluluğun zor kaldıradıldığı kadar zengin ve servet sahibi olan Kârûn, Allah’a şükredip malını O’nun yolunda sarf edip yoksullara yardım edeceği yerde, servetiyle azgınlaşmış, hayır yolunda hiçbir tasarrufta bulunmamıştı. Bunun üzerine izzet ve intikam sahibi olan Yüce Allah onu servetiyle birlikte yerin dibine batırarak helak etmiştir.

4- Yardımlaşma, zenginle fakir arasındaki uçurumu kaldırır, aralarında dostluk ve sevgi ilişkilerini kurar. Toplumda ekonomik bir denge sağlar. Zenginin malından bir bölümünü fakirlere verdirerek aradaki zenginlik farkını belli bir seviyede tutar. Zengin çok zengin, fakir de çok fakir olmaz. Yardımlaşma, özellikle toplumun fakir, yoksul, borçlu ve çaresiz durumdaki kesiminin imdadına ulaşan bir sosyal sigortadır.

5- Yardımlaşma, toplumun ekonomik açıdan kalkınmasına katkı sağlar. Çünkü paranın stoklanması ve saklanması önleyerek yatırıma yönelir. Aksi hâlde her yıl zekâti ve sadakası verilen para, durduğu yerde azalacak ve tükenmeye yüz tutacaktır. Yatırıma yöneltilen para ise, sürekli iş sahaları açarak ve milli geliri artırarak topluma hizmet eder. “orta direk” denilen zenginle fakir arası bir tabakanın varlığını güçlendirir, bu tabakadakilerin sayısını artırır. Fakirlerin bu orta tabakaya gelebilmelerini sağlar. Böylece toplumu ayakta tutan bu tabaka toplumun geçim derdini azaltır, piyasayı hareketlendirir. Böylece, Allah’ın yasaklamış olduğu, “malın sadece zenginlerin elinde dolaşması” hâli de ortadan kalkmış olur. Orta sınıf, zengin-fakir arasındaki uçurumu kapatır ya da en azından azaltır.

37 *et-Tergîb ve't-Terhîb*, c.1, s. 520

38 Tirmizi, Birr, 2036.

6- Yardımlaşma toplumda ahenk ve uyum sağlar. Maddi dayanışma sonucu toplum bireyleri arasında sevgi ve dostluk meydana gelir. Birbirini seven insanlar güçlü bir toplum oluşturur. Sosyal sınıf farklarına bir tepki olarak ortaya çıkan zararlı ideolojiler, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bulunan toplumlarda yayılamamaktadır. Yardımlaşmanın olmadığı toplumlarda zengin ile fakirin arası gerginleşir, ilişki kopar, düşmanlık duyguları canlanır. Bu yüzden de fakirlerden zenginlere saygı, itaat ve sevgi yerine; kıskançlık, kin ve nefret homurtuları yükselir. Sosyal yapı bozulur. Toplum kaos ve kargaşaya sürüklenir.

7- Yardımlaşma, toplum hayatına dirlik ve düzen getirir. Sosyal yapıyı ayaklanmalardan, ihtilallerden ve kargaşalardan korur. Gerçekten de dünya tarihine bir göz atarsak, bütün fesatların, ihtilallerin ve kötü davranışların iki cümleden çıktığını görürüz: Birincisi, “Ben tok olayım da, başkası açlıktan ölürse ölsün, bana ne!” İkincisi, “Sen zahmetler içinde boğul ki ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim; sen çalış, ben yiyeyim, senden emek, benden yemek!”³⁹ İşte, insanlık âlemini zelzelelere maruz bırakarak yıkılmaya yaklaştıran bu anlayışı yok edecek tek şey yardımlaşma ve paylaşmadır.

YARDIMLAŞMA ÖRNEKLERİ VE GÜNÜMÜZDE YARDIMLAŞMA

Tarihte yardımlaşmanın en mükemmel örneğini âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun eğitim ve gözetiminde yetişen Sahabe-i kiram efendilerimiz göstermişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ömrü boyunca küt kanaat geçinerek sahip olduğu tüm malları Allah rızası için fakir ve yoksullara dağıtmıştır. O, hiçbir zaman mal biriktirme sevdasına girmemiş, hiçbir gün ertesi güne yetecek kadar yiyecek bir şeye sahip olmamıştır. Zira mal ve meta adına onun eline geçen her şeyi bir an bile durmadan infak ve tasaddukta bulunmuştur. Medine’ye hicret ettikten sonra Mekke’li muhacirler ile Medineli ensarı kardeş ilan ederek eşsiz bir kardeşlik ve dayanışma örneği sergilemiştir. Bu kardeşlik, kan ve akrabalık ilişkisinin pek fevkinde, Allah ve Resûl’ün rızası amacına yönelikti. Bu kardeşliğin en önemli unsuru birbirleriyle olan yardımlaşma ve dayanışma ruhu idi. Medineli ensar, Mekkeli muhacirlere kucak açarak her şeylerini kendileriyle paylaşmaktan geri durmamışlardır. Bu eşsiz fedakârlık, feragat ve yardımlaşmadan ötürü, Medineli yardımseverler “ensar” adını almışlardır. Zaten “ensar” demek yardım edenler, yardımseverler anlamına gelmektedir.

Yardımlaşma ve dayanışma ruhunun en üst seviyede olduğu Sahabe-i kiram, çoğu zaman ihtiyacı olduğu halde, kendi hakkından feragat ederek din kardeşlerini kendilerine tercih etmişlerdir. İsar denen bu fedakârlık, cömertliğin en yüksek derecesidir. Ensar ve muhacir arasında meydana gelen bu fedakârlık, feragat ve yardımlaşma, Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir: “*Daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine*

39 Said, Nursi, *Mektubat*, Hakikat Çekirdekleri, s. 512.

imamı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁴⁰ Bu ayetin nüzul sebebine dair tefsirciler arasında farklı görüşler vardır. Resûlullah (s.a.s.) Beni Nadir mallarından muhacirlere taksim etmiş ve ensardan ihtiyacı olan üç kişiden başkasına vermemiş ve buyurmuştur ki: “Dilerseniz mallarımızdan ve evlerinizden muhacirlere pay verir, bu ganimette de onlara ortak olursunuz. Dilerseniz evleriniz ve mallarımız sizin olur, bu ganimetten pay alamazsınız.” Bunun üzerine ensar “Hem mallarımızdan ve evlerimizden onlara hisse veririz, hem de ganimeti onlara bırakır paylaşılmasında kendilerine ortaklık da etmeyiz.” dediler. Müfessirlerin bir kısmı nüzul sebebinin bu olduğunu söylemişlerdir.

Bundan başka Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesaî ve daha başkaları Ebû Hureyre'den şu rivayeti nakletmişlerdir: “Resûlullah (s.a.s.)'a bir adam geldi, “Ya Resûlullah! “Bana zaruret isabet etti” yani açlıktan dermansız kaldım.” dedi, Resûlullah (s.a.s.) yakınlarına haber gönderdi, ancak onların yanlarında hiçbir şey bulunmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Bu adamı bu gece misafir edecek kimse yok mu ki Allah ona rahmet buyursun.” dedi. Derhal Ensardan bir zât -ki Ebû Talhâ olduğu zikredilmiştir- ayağa kalktı “Ben ya Resûlallah” diye cevap verdi. Adamı alıp hemen evine götürdü. Sonra da hanımına “Resûlullah'ın (s.a.s.) misafirine ikram et” diye tenbihte bulundu. Hanımı, “Vallahi benim yanımda bir kız çocuğumun yiyeceğinden başka bir şey yoktur.” dedi. Kocasını da ona, “O hâlde kız çocuğu akşam yemeği istediği zaman onu uyut, kandili de söndürüver, Resûlullah'ın (s.a.s.) misafiri için biz bu geceyi aç geçirelim.” dedi. Gerçekten de öyle yaptılar. Sonra o misafir, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına vardı ve ona, “Bu gece Allah falan ve falandan son derece hoşnut oldu.” dedi. Allah Teâlâ da onların hakkında bu ayeti indirdi. “Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile onları kendilerine tercih ederler.” Hâkim, İbn Merdûye ve Şuab'da Beyhaki, İbn Ömer'den (r.a) şöyle rivayet etmişlerdir: “Resûlullah'ın (s.a.s.) sahabelerinden birine bir koyun başı hediye edildi. O da, “Kardeşim falan ve ailesi buna bizden daha fazla muhtaçtır.” dedi ve hediyeyi ona gönderdi. O da bir başkasına derken bu suretle tam yedi ev dolaştı ve nihayet yine öncekine dönüp geldi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.” Bunlar, yalnız ayetin iniş sebebiyle ilgili rivayetlerdir. Yoksa ensar ve ashâb'ın böyle nice tercih örnekleri vardır. Hatta ensardan iki karısı bulunanlar, karısı olmayan muhacirlerin evlenebilmesi için eşlerinden birini terk bile etmişlerdi. Yermük Savaşı'nda şehidler arasında son nefesine gelmiş yaralıların, kendilerine verilen bir yudum suyu bile yanında inleyen arkadaşları arasında nasıl dolaştırdıkları da tarihi bir vaka olarak îsâr'ın en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir.

40 Haşr, 59/9.

Daha sonraki kuşaklar da Kur'an ve Kutlu elçinin rahmet yüklü sözleri ekseninde şekillenen yardımlaşma ruhunu, asırlar boyu canlı tutmuşlardır. Sahabe asrından günümüze kadar Müslümanlar arasında sayısız muavenet ve infak örnekleri mevcuttur. Yardımlaşma anlayışının tabii sonucu olarak, İslam tarihinde toplumsal anlamda pek çok hayır kurumu oluşmuştur. Çok çeşitli alanlarda teşekkül eden yardımlaşma ve paylaşma zeminine oturan vakıflar bunun en güzel örneklerindedir.

Camiler, medreseler, kervansaraylar, köprüler, çeşmeler birer sadaka-i cariyeye olarak hep hayır müesseseleri ve yardımseverler tarafından inşa edilmiştir. Selçuklu ve Osmanlılar zamanında fakir ve yoksulların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla sadaka taşları oluşturulmuştur. Bu taşların yanından geçen zengin kimseler taşın içine yardım malzemesi atarken, ihtiyaç sahipleri de taşın içinden ihtiyaçları kadar yardım almışlardır.⁴¹

Günümüzde de vakıf ve dernekler gibi çeşitli yardım kuruluşları mevcuttur. Bu kuruluşlar hem ülkemizde hem de dünyanın dört bir yanında yardıma muhtaç kimselerin yardımına koşmaktadır. Deprem, yangın, sel, kıtlık ve kuraklık gibi doğal afetlerde, binlerce hatta milyonlarca insan yiyecek, giyecek ve barınmaya ihtiyaç duymaktadır. Yakın tarihe baktığımızda, Pakistan'daki sel, Filistin'deki yoksulluk, Haiti'deki deprem, Japonya'daki tsunami, Somali'deki açlık ve kıtlık gibi afetlerde ülkemiz insanının, herkesten önce buralardaki afetzedelerin yardımına koştuğunu görmekteyiz. Özellikle ekonomik yönden güçlü ve zengin ülkelerin duyarsız kaldığı Afrika'daki açlıkta, ülkemizin hem bizzat yardım götürmesi hem de burada yaşanan insanlık dramına dünya kamuoyunun dikkatini çekmesi ülkemiz, milletimiz ve dinimiz açısından gurur vericidir. BM'nin yardım konusunda gerekli adımları atmaması maalesef bu dramın ve sefaletin devamına hatta daha da artmasına sebep olmaktadır. Birleşmiş Milletler raporlarına göre dünyada yılda 150 milyar dolar, estetik ve güzellik için harcanmaktadır. Hâlbuki bu sayının %2'si Afrika'daki açlığı bitirmeye yetmektedir. Ülkemizde kısa süre önce Van bölgesinde yaşanan depremin ardından yurdun her tarafından bölgeye, yardımın âdeta akması ve afetzedelerin temel ihtiyaçlarının hemen karşılanması milletimizde yardımlaşma ve dayanışma duygusunun hâlen güçlü olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde yardımlaşma ve dayanışma duygusu dünya ölçeğinde kısmen iyi olduğunu söylemek mümkün olsa da dünya genelinde özellikle İslam âleminde gerekli hassasiyetin olduğunu söylemek zordur. Zira Birleşmiş Milletler tarafından dünyadaki en önemli 12 genel problemde biri de yoksulluk olarak kabul edilmiştir. Hedefleri arasında yoksullukla Mücadele de bulunan BM'nin hazırladığı raporlara göre dünyadaki her beş kişiden biri yoksul durumdadır.

Bir toplum ne kadar zengin olursa olsun; o toplumda özürsüz, hasta, yetim, dul, yaşlı ve zayıf kimseler daima var olacaktır. Deprem, sel, yangın, kuraklık gibi doğal afetler ve

41 Demir, Fatih, *İnfak Kültürünün Zarif Anıtları: Sadaka Taşları*, www.sonpeygamber.info

savaşlar sebebiyle her an fakirler ve yoksullar ortaya çıkabilir. Bu yüzden, her bir ferdin mutlu olduğu, açlık ve yoksulluk sefaletinin bulunmadığı bir dünyanın kurulabilmesinde temel esas, insanlar ve ülkeler arasındaki yardımlaşma ve dayanışmadır. Dünya insanının buna ihtiyacı, su ve havaya olan ihtiyacı kadardır. Yoksulluğun çeşitli sebepleri olsa da en önemlisi, gelir dağılımı bakımından ülkeler, bölgeler, şehirler, meslek erbabı, eğitim seviyeleri, iş sahaları gibi grupların arasında büyük bir dengesizliğin olmasıdır. Bu dengesizliğin düşük gelirli aleyhine giderek artması problemin daha da artmasına sebep olmaktadır.

İnsanlık, yoksulluk problemini çözecek ve açlığı ortadan kaldıracak zenginlik, kaynak ve kapasiteye sahiptir. O hâlde asıl problem, insana saygı, yardımlaşma, dayanışma gibi değerlerin yok olması ve neticede bu kaynakların adaletsiz dağıtılmasıdır. Mesela; dünyadaki en varlıklı 230 kişinin toplam servetinin, sadece % 4'ü ile bütün dünya nüfusunun, asgari gıda, su ve sağlık ihtiyaçları karşılanabilir. ABD ve AB'de bir yılda sadece parfümler için harcanan toplam para ile dünya nüfusunun gıda problemi önemli ölçüde çözülebilir. 2000 yılı itibarıyla dünyada silahlanmaya harcanan paranın sadece % 1'i bile açlık meselesini ortadan kaldırabilir.

Hırsızlık, kapkaççılık, terör, anarşi gibi toplumun huzurunu bozmaya sebebiyet veren unsurların en önemlilerinden biri, içinde yaşadığımız dünyada çoğu zengin sorumsuzca para harcıyıp israf etmesidir. Parayı nerede harcayacağını, evini nasıl en lüks hâle getireceğini, iştahını suni olarak artırmak için hangi yiyecekleri sofraya getireceğini bilemeyen ve bu hayatı şaşkınca ve sorumsuzca yaşayanlar, bazı fakirleri, toplumun huzurunu bozan davranışlara sevk etmektedir. Sokakta kadınların çantasını alıp kaçma, gündüz saatlerinde bile evlere girip kıymetli eşya ve paraları çalma gibi adi suçlardan, toplu isyan ve terör hareketlerine kadar toplumu rahatsız eden olaylarda zenginlerin fakirleri göz ardı ederek sınırsız harcama yapmalarının muhakkak payı vardır. Bu durum karşısında, zengin kişi ve zengin devletler fakirlerin hâline duyarsız kalmaz ve onları görmezlikten gelemeyiz. Eger zenginler ile bilim ve teknolojik üstünlüğe sahip olanlar, bu imkânlarla sahip olmayanlara yardım elini uzatmazlarsa, karşılarında, meşru yollardan insanca yaşama imkânı bulamayan soyguncuları, isyancıları, anarşist ve teröristleri bulacaklardır. Dünya medeniyeti 21. asra girmesine rağmen savaşlar hâlâ devam ediyorsa, bunda zengin-fakir arasında yardımlaşmayla sağlanması gereken dengenin kurulamamasının önemli payı vardır.⁴²

Günümüzde küreselleşen dünyada özellikle de sekülerizmin hâkim olduğu modern toplumlarında insanlar daha bencil ve daha cimri davrandıklarından yardımlaşma ve dayanışma anlayışı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Batılı ülkelerdeki egoizmin ve sevimsizliğin bir sebebi de budur. Her toplumda zengin ve fakirlerin olması tabiidir.

42 Avcı, Harun, *Sızıntı*, Nisan 2002 sayı: 279.

Ancak tabii olmayan, bunların birbirlerinin haklarını gözetmemeleridir. Niteliği her ne olursa olsun haklara riayet edilmemesi beraberinde toplumsal yapılanmada huzursuzluk doğuracak maddi ve manevi çatışmaları getirecektir. Bu itibarla zengin ve fakir arasındaki ekonomik düzey farkının uçuruma dönüşmemesi, yani zenginin daha zengin, fakirin de ha fakir olmasının engellenmesi gerekir. Aksi hâlde toplumda duygusal ve fiziksel çatışma kaçınılmaz hâlde gelecektir. O hâlde dünyada huzur, barış ve istikrarın temini, milletler arasında dostluk ve kardeşliğin yeniden tesisi için yardımlaşma ve dayanışma anlayışını gittikçe unutan günümüz insanına, bu yüksek ahlaki yeniden öğretmemiz ve kazandırmamız gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Kur'an-ı Kerim Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Avcı, Harun, Yoksulluğa Karşı Sosyal Dayanışma, *Sızıntı*, Nisan 2002 sayı: 279.

Bilgen, Mustafa, *Yüksek İslam Ahlakı*, İstanbul 2006.

Buhârî, *es-Sahih Daru'l-Fikr*, Beyrut, 2002.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Demir, Fatih, İnfak Kültürünün Zarif Anıtları: Sadaka Taşları, www.sonpeygamber.info

Hafız el-Münziri, *et-Tergib ve't-Terhib*, Beyrut, t.s.

Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire, 1996.

Münâvî, Muhammed, Abdurrauf, *Fezû'l-Kadir*, t.s.

Müslim, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2002.

Nevevî, Muhyiddin, Ebi Zekerriyya, *Riyâzu's-Sâlihîn*, Mektebetü'l-İslamiyye, Midyat. ts.

Nursi, Said, *Mektubat*, Rnk Neşriyat, İstanbul 2010.

Rıza, Muhammed Reşid, *Tefhimu'l-Kur'an*, Beyrut 2003.

Kutub, Seyyid, *Fî zilâli'l-Kur'an*, Beyrut 1998.

Tirmizî, Sünen, Daru'l-Fikr, Beyrut 2002.

Yazır, Elmalılı, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn Yayıncılık, İstanbul, ts.

Yolcu, Necip, Sosyal Bir Yara: "Yoksulluk", www.tebyan.net.

BAŞKAN - İmran Çelik Bey'e teşekkür ediyoruz.

Şimdi sözü, Yrd. Doç. Dr. Kamil Yaşaroğlu'na bırakıyorum